>> ไพบูลย์ โสภณสุวภาพ *

05 >>

การสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ด้วยกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้เรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร

Strengthening Humanistic Perspectives in Youth through Theatre for Learning "Bang Pakong: A River of Dragon"

* อาจารย์ประจำสาขาศิลปะการแสดง คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา E-mail : paiboons@go.buu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้นำเสนอผลการเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ เป็นส่วนหนึ่งในงานวิจัยเรื่องการสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ด้วยชุดกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีวัตถุประสงค์การวิจัย 2 ข้อ คือ 1) เพื่อค้นหาชุดการเรียนรู้กระบวนการศิลปะการละครที่สร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ 2) เพื่อสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ผ่านชุดกระบวนการศิลปะการละคร บทความนี้เน้นไปที่วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2

งานวิจัยออกแบบการวิจัยเป็น 2 ระยะ ระยะที่ 1 ออกแบบกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้แบบละครร่วมสร้างบนฐานชุมชนบางปะกง และ 2) กระบวนการละครสำหรับเสริมสร้างลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ผ่านบทละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร แต่ละชุดประกอบไปด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน จากนั้นนำไปใช้จริงกับเยาวชน 2 กลุ่ม จำนวน 22 คน ระยะที่ 2 ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของเยาวชน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การถอดบทเรียนรายบุคคลและกลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่าชุดการเรียนรู้ทำให้เยาวชนปรับมุมมองการใช้ชีวิตเพื่ออยู่อย่างมีความหมาย การกล้ายืนยันในวิถีชีวิตที่เน้นความยั่งยืนและเชื่อมโยงกับธรรมชาติรอบตัว เคารพผู้อื่นและเคารพวิถีธรรมชาติ เกิดความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง หัวใจเยาวชนเติบโตพร้อม

เรียนรู้สิ่งใหม่เพื่อสร้างความสมดุลชีวิต และเยาวชนพร้อมทำหน้าที่พลเมือง ซึ่งเป็นลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ที่สังคมโลกต้องการ ข้อเสนอแนะการวิจัยควรส่งเสริมให้มีการนำองค์ความรู้จากงานวิจัยไปใช้ในกลุ่มเด็กระดับประถมและมัธยม ซึ่งลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ควรสร้างเสริมตั้งแต่วัยเด็ก

คำสำคัญ: กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง มิติความเป็นมนุษย์ การพัฒนาเยาวชน ละคร

Abstract

This research paper presents the effect of characteristic and habitual development for Juvenile in Humanistic Perspective, part of research project on enhancing characteristic and habitual development for Juvenile in Humanistic Perspective through series of Process Drama for Learning. It is an action research. There are 2 objectives: 1) To find a learning series; the Learning Drama process for enhancing the character of youth in the human dimension and 2) To enhance the character of youth in the human dimension through a series of Learning Drama processes. This article focuses on research objective number 2. The research design research was divided into 2 phases, Phase 1: Designing two forms of drama process for learning.: 1) The Drama Process for Learning, Devised Theatre form on the Bangpakong community base and 2) Drama process for enhancing characteristic in humanistic dimension through the drama script of Bangpakong, River of Dragons. Divide the youth into 2 groups, total 22 people. Phase 2 studied changes in Juvenile, data collection was performed using participatory observation, group interviews and deep interview. Transcription of individual and group lessons, work synthesis appears. Perform data analysis with a qualitative method.

The research results were found that; the learning set allows Juvenile to adjust their view of life to live meaningfully, young people dare to insist on lifestyles that emphasize sustainability in connection with the surrounding nature, respect others and respect the natural, believe in self-confidence. Youth has a growing heart and learn new things to create a balanced life and youth ready to active citizens. This is the characteristic and habitual development for Juvenile in Humanistic Perspective

that the world society needs. Research recommendations should encourage the use of research knowledge in primary and secondary school children. which characteristic and habitual development should be reinforced since childhood.

Keywords: Drama Process for Learning Transformative Learning Humanistic Perspective Development for Juvenile Theatre

บทนำ

สังคมโลกในศตวรรษที่ 21 ให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบองค์รวมที่มีความสมดุลระหว่างกาย ใจ ความคิด และจิตวิญญาณ โดยใส่ใจกับการปลูกฝังลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ที่เริ่มต้นจากการการเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง[1] เพื่อพัฒนาคุณภาพด้านในตนเอง โลกต้องการทรัพยากรมนุษย์ที่เชื่อมั่นในความดี ความงาม และความเอื้ออาทรต่อกันและกัน ซึ่งลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ตามมุมมองของโฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ หมายถึงคุณลักษณะภายในตัวบุคคลเกี่ยวกับความสามารถในการดำรงอยู่ร่วมกับผู้อื่นแม้ว่าจะมีความแตกต่างหลากหลาย เน้นการสร้างภาวะความมั่นคงภายในจิตใจ การมีสติปัญญามากพอที่จะสามารถเผชิญหน้ากับทุกสถานการณ์ มีความเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสูง เข้าใจตนเองได้อย่างลึกซึ้ง เคารพผู้อื่น รู้เท่าทันโครงสร้างสังคมและธรรมชาติแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงในทุกขณะ รวมไปถึงการทำหน้าที่พลเมืองในฐานะพลเมืองโลก (อ้างถึงในเบลลันกา เจมส์ และแบรนต์ รอน, บรรณาธิการ, 2554, น. 59-84) มุมมองเหล่านี้คือลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ที่สามารถเกิดขึ้นได้เมื่อผ่านกระบวนการเรียนรู้

ผู้เขียนมีความสนใจเรื่องการพัฒนาเยาวชนในระดับมหาวิทยาลัยและระดับมัธยมในบริบทภาคตะวันออก ให้เป็นผู้ที่มีความสามารถในการรับมือการเปลี่ยนแปลง เข้าใจในตนเอง มีความมั่นคงภายในจิตใจ เคารพผู้อื่น รู้สึกเชื่อมโยงตนเองกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ด้วยการประยุกต์ใช้ความรู้ด้านศิลปะการละคร ความรู้ด้านการเรียนรู้บนฐานชุมชน มาเป็นเครื่องมือสำหรับพัฒนาเยาวชน ทั้งนี้ผู้เขียนนำประสบการณ์การพัฒนาเยาวชนภาคตะวันออกในโครงการเรียนรู้บูรพาผ่านละคร[2] มาเป็นฐานคิดของกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งงานวิจัยนี้เริ่มต้น

1 การเปลี่ยนแปลงภายในตนเองตามความหมายของเมซิโรว์หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ใช่แค่การพัฒนาความคิด แต่เน้นที่การเรียนรู้จักตนเองผ่านการสำรวจตนเองอย่างรอบด้าน เพื่อเท่าทันจิตใจ ความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก เรียนรู้มุมมองที่ตนเองมีต่อโลก และเจตจำนงในการใช้ชีวิต การจัดกระบวนการเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเน้นที่กระบวนการที่ทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดความหมายในใจและพร้อมยอมรับปรับเปลี่ยนด้วยตนเอง (ธนา นิลชัยโกวิทย์ และอดิศร จันทรสุข, 2559, 21-25)

2 โครงการเรียนรู้บูรพาผ่านละคร เป็นโครงการพัฒนาเยาวชนด้วยความรู้ละคร มีการจัดอบรมกระบวนการละคร และการสร้างละครเพื่อเรียนรู้ชุมชนตนเอง ให้แก่เยาวชนจังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง ดำเนินการในปี 2557 – 2558

จากคำถามที่ว่า “กระบวนการเรียนรู้แบบใดที่ส่งเสริมให้เยาวชนได้เรียนรู้มุมมองชีวิตทั้งตนเองและผู้อื่น ทำอย่างไรให้เยาวชนระดับมหาวิทยาลัยเกิดลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ ทำอย่างไรให้เยาวชนเกิดความรู้สึกสัมพันธ์เชื่อมโยงกับชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่รวมถึงได้เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน และรู้สึกรักชุมชน”

จากการค้นคว้าเอกสาร ข้อเขียนและจากประสบการณ์การจัดกระบวนการเรียนรู้ พบว่าลักษณะนิสัยมีความสัมพันธ์กับโลกทัศน์และชีวทัศน์ของบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับความคิด ความเชื่อ ทัศนคติ ความเข้าใจและความรู้สึกที่มนุษย์มีต่อสิ่งรอบตัวซึ่งนำไปสู่การแสดงออกลักษณะนิสัย-พฤติกรรมที่ปรากฏภายนอก การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และชีวทัศน์นี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ***“เมื่อมุมมองภายในตนเองเปลี่ยนแปลง การใช้ชีวิตจึงเปลี่ยนตาม”*** การเปลี่ยนแปลงจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง แนวคิดหนึ่งที่ใช้สำหรับออกแบบกระบวนการเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงได้แก่ แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง[3] (Transformative Learning) ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential Learning) ให้ความสำคัญกับกระบวนการปรับเปลี่ยนกรอบการอ้างอิงทางความคิด (Frame of reference) ที่อยู่ภายในตัวบุคคล ได้แก่ ชุดความเชื่อ สมมติฐาน และความคาดหวังที่ตายตัว (Habit of mind, Meaning perspective, Mindset) ไปสู่กรอบการอ้างอิงใหม่ และพฤติกรรมใหม่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง (Transformation) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความหมายในใจ (สมสิทธิ์ อัสดรนิธี, ผู้เขียน, นวลวรรณ ธุวรุ่งเรือง,บรรณาธิการ, 2552, น. 20-21) เครื่องมือการเรียนรู้ที่สำคัญ 2 อย่าง คือ การใคร่ครวญในตนเอง (Critical self-reflection) และการสนทนาเชิงวิพากษ์ (Critical discourse) ที่เน้นการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลด้วยวิธีของสุนทรียสนทนา (Dialogue) ทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดการใคร่ครวญ ย้อนคิดตรวจสอบตนเองผ่านกระบวนการที่นำพาให้รู้สึก “รู้สึกจึงเปลี่ยนแปลง”

ทำไมต้องใช้กระบวนการละครเพื่อสร้างการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัย ละครมีลักษณะเป็นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมละครเป็นการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อความรู้สึก จินตนาการ โลกทัศน์ และการกระทำผ่านการปฏิบัติ เป็นการสร้างการเปลี่ยนแปลงภายในตนเองให้แก่ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้ ซึ่งนักพัฒนาและนักการศึกษาได้พัฒนาชุดกิจกรรมละครสำหรับใช้เป็นเครื่องมือทำงานในมิติต่างๆ ตัวอย่างเช่น ละครการศึกษา (Educational Theatre) ละครสร้างสรรค์ (Creative Drama) ละครชุมชน (Community Theatre) กระบวนการละคร (Process Drama) ละครเพื่อการพัฒนา (Theatre for development)

3 การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงในงานวิจัยนี้เป็นคำภาษาไทยที่แปลจาก Transformative Learning ในไทยมีการใช้คำเรียกหลายคำ เช่นการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน ผู้เขียนเลือกใช้คำว่าการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง โดยคำนึงเรื่องการกลายเป็น – Transform นำไป “สู่” สิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ซึ่งมีวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน (พรรัตน์ ดำรุง, 2547 และปาริชาติ จึงวิวัฒนาภรณ์, 2547) นอกจากนี้ยังมีการใช้ละครเพื่อสร้างความตระหนักรู้ในสังคม (Social Presencing Theatre) ซึ่งพัฒนาโดย อาราวานา ฮายาชิ ละครรูปแบบนี้เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ที่ผสมผสานการเจริญสติ การเรียนรู้สังคม การเรียนรู้จักตนเองผ่านกระบวนการละคร (ออตโต ชาร์เมอร์, 2563, น. 110-112) นอกจากนี้ยังมีการใช้ละครเพื่อการเรียนรู้สำหรับสร้างการเปลี่ยนแปลงตัวตนภายใน (ไพบูลย์ โสภณสุวภาพ, 2562) ซึ่งพบว่าตัวแปรสำคัญของการเรียนรู้คือความตระหนักรู้ในตนเอง (Self – Awareness) ซึ่งเป็นตัวกำกับการเรียนรู้ให้ลงลึกสู่ความรู้สึก ความคิด จิตใจ เพื่อสำรวจตัวตนภายในได้ละเอียดยิ่งขึ้น โดยใช้กิจกรรมละครหลายรูปแบบทั้งกิจกรรมการเคลื่อนไหวร่างกาย กิจกรรมการเปิดรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส การพูด และการอ่าน มาเป็นวิธีการการฝึกความตระหนักรู้

ผู้เขียนนำสิ่งที่ได้ค้นคว้าพัฒนาเป็นงานวิจัยเรื่องการสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ด้วยชุดกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ ผู้เขียนเลือกใช้บริบทชุมชนริมแม่น้ำบางปะกง อำเภอบางปะกง อำเภอบ้านโพธิ์ อำเภอคลองเขื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นพื้นที่เรียนรู้ของงานวิจัย ซึ่งแม่น้ำบางปะกงเป็นแม่น้ำสายหลักของภาคตะวันออกของประเทศไทย มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีการดำรงชีวิต การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน การประกอบอาชีพ มีระบบนิเวศอันหลากหลายทั้งนิเวศน้ำจืด น้ำเค็ม และน้ำกร่อย ทำให้พื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ส่งผลเกื้อกูลต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ แม่น้ำบางปะกงจึงมีต้นทุนทางนิเวศ ต้นทุนทางสังคมและเศรษฐกิจ ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้ระบบนิเวศบางปะกงเริ่มเปลี่ยนแปลงจากนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก และส่งผลต่อการใช้ชีวิตของคน สัตว์ พืช

สมมติฐานตั้งต้นของงานวิจัยคือ ลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์สามารถปรับเปลี่ยนได้เมื่อผ่านกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ที่เน้นการเปลี่ยนแปลงภายในตนเองด้วยการใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ กำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย 2 ข้อ ได้แก่ 1) เพื่อสร้างชุดกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้สำหรับสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ และ 2) เพื่อสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ผ่านชุดกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ บทความนี้เน้นไปที่วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์

วิธีการวิจัย: การสร้างกรอบแนวคิดงานวิจัย แนวคิดกระบวนการละคร เพื่อการเรียนรู้ และขั้นตอนการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ กระบวนการวิจัยประกอบไปด้วย การค้นคว้าแนวคิดฐานรากที่สร้างการเปลี่ยนแปลงด้านลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ โดยทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับมิติความเป็นมนุษย์ของโฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ เกี่ยวกับจิตรู้จริยธรรมและจิตรู้เคารพซึ่งแสดงลักษณะนิสัยในมิติความมนุษย์ เพื่อกำหนดตัวแปรตามที่เป็นคุณลักษณะของเยาวชนที่ต้องการ จากนั้นพัฒนาเป็นหลักการกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้สำหรับสร้างเสริมมิติความเป็นมนุษย์

รูปที่ 1 หลักการกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้สำหรับสร้างเสริมมิติความเป็นมนุษย์
ที่มา : ผู้เขียน

ผู้เขียนนำมาพัฒนาเป็นชุดการเรียนรู้ลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ผ่านกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ แบ่งการทำงานเป็น งานวิจัยนี้แบ่งเป็น 2 ระยะ เกิดชุดกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ที่สร้างเสริมมิติความเป็นมนุษย์ ผู้เขียนพัฒนาขึ้นมา 2 รูปแบบ คือ โครงการระยะที่ 1 เกิดกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้แบบละครร่วมสร้างบนฐานชุมชนบางปะกง และ โครงการระยะที่ 2 เกิดกระบวนการละครสำหรับเสริมสร้างลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ผ่านบทละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร

กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมการวิจัย คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงแบ่งเป็น 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มใช้กระบวนการแตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลุ่มตัวอย่างที่ 1 สำหรับเข้าร่วมชุดการเรียนรู้ที่ 1 กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้แบบละครร่วมสร้างบนฐานชุมชนบางปะกง เป็นนิสิตระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 3 สาขาวิชาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา ที่สมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมละครในรูปแบบอาสาสมัครของกลุ่มละครเพื่อการเรียนรู้บางเพลย์ จำนวน 15 คน ระยะเวลาการทำกิจกรรม 6 เดือน และสังเกตการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมภายหลังทำกิจกรรมไปแล้ว 1 ปี

กลุ่มตัวอย่างที่ 2 สำหรับเข้าร่วมชุดการเรียนรู้ที่ 2 ชุดการเรียนรู้มิติความเป็นมนุษย์ผ่านบทละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร เป็นนิสิตชั้นปีที่ 2 สาขาวิชาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา ที่สมัครใจลงทะเบียนเรียนรายวิชาละครเพื่อการเรียนรู้ชุมชน จำนวน 7 คน ระยะเวลาทำกิจกรรม 4 เดือน

การเก็บรวมรวมข้อมูลการเปลี่ยนแปลงเยาวชนใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การถอดบทเรียนรายบุคคลและกลุ่ม การเก็บข้อมูลผลงานหรือชิ้นงานที่เกิดขึ้นระหว่างการทำกิจกรรม ทั้งภาพวาด การแสดงละคร ภาพถ่าย โดยการสังเคราะห์มุมมองที่อยู่ในผลงานนั้นๆ เก็บข้อมูลเป็นระยะๆ แบ่งเป็นก่อนเข้าร่วมกระบวนการ ระหว่างเข้าร่วมกระบวนการ และหลังเข้าร่วมกระบวนการ

เครื่องมือวิจัยประกอบไปด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกการสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสนทนาและข้อคำถาม ชุดการเรียนรู้ลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ผ่านกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นโดยผู้วิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ นำเสนอข้อมูลด้วยการเขียนบรรยายเชิงพรรณนาประกอบรูปภาพ ข้อมูลจากการบันทึก ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ผลการวิจัย: กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ สำหรับสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์

หลักการพื้นฐานของกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้สำหรับสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ ตั้งอยู่บนหลักการของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงที่เน้นการปรับเปลี่ยนมุมมองภายในเกี่ยวกับทัศนคติ ความเชื่อ มุมมองเกี่ยวกับการใช้ชีวิตและสิ่งแวดล้อมผ่านการปฏิบัติ ที่นำไปสู่คุณลักษณะเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์ที่ต้องการ เริ่มต้นด้วยสำรวจโลกทัศน์ภายในตนเอง สำรวจสภาวะภายในใจ ผ่านการลงสำรวจชุมชน เรียนรู้ระบบนิเวศบางปะกง การสำรวจวิถีชีวิตบางปะกงที่เชื่อมโยงกับนิเวศบางปะกง และฟังเรื่องเล่าของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศ เพื่อเรียนรู้วิธีคิดเกี่ยวกับการใช้ชีวิตที่เคารพแม่น้ำบางปะกง การต่อสู้เพื่อสิทธิในการดำรงชีวิต การหาอยู่หากินของคนที่อาศัยแม่น้ำบางปะกงเป็นแหล่งชีวิต โดยมีการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ผ่านชุดกิจกรรม

ละครเพื่อการเรียนรู้ที่ปฏิบัติการจริงในชุมชน เพื่อให้เยาวชนสำรวจ สืบค้นมุมมองชีวิต เรียนรู้มุมมองใหม่ ด้วยการใคร่ครวญ การสะท้อนความคิด ความรู้สึกที่เกิดขึ้น ณ ปัจจุบันขณะ

งานวิจัยนี้แบ่งเป็น 2 ระยะ เกิดชุดกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ที่สร้างเสริมมิติความเป็นมนุษย์ ผู้เขียนพัฒนาขึ้นมา 2 รูปแบบ คือ โครงการระยะที่ 1 เกิดกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้แบบละครร่วมสร้างบนฐานชุมชนบางปะกง และ โครงการระยะที่ 2 เกิดกระบวนการละครสำหรับเสริมสร้างลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ผ่านบทละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร มีรายละเอียดแบบสรุปย่อดังต่อไปนี้

รูปที่ 2 บรรยากาศการเรียนรู้ของเยาวชน ขณะลงชุมชนบางปะกง
ที่มา : ผู้เขียน

โครงการระยะที่ 1
กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้แบบละครร่วมสร้างบนฐานชุมชนบางปะกง

เริ่มต้นจากการติดตั้งเครื่องมือด้านการรับรู้ ทักษะการฟังและทักษะการสะท้อนมุมมอง ความรู้สึกอย่างตรงไปตรงมา หลังจากนั้นจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานชุมชน ผ่านการจัดประสบการณ์ในรูปแบบต่างๆ แล้วกลับมาถอดการเรียนรู้ทั้งมุมมองความคิดและความรู้สึก เน้นที่การสร้างความตระหนักรู้ ณ ปัจจุบันขณะ เชื่อมโยงการเรียนรู้ด้วยกระบวนการสร้างบทละคร การฝึกซ้อมละครร่วมกัน และขั้นตอนสุดท้ายเป็นการลงมือปฏิบัติการทางสังคมด้วยการจัดแสดงละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกรในชุมชนบางปะกง รายละเอียดการเรียนรู้ 4 ขั้นตอนมีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การติดตั้งเครื่องมือในกายตนและการพัฒนามุมมองภายในตนเอง ให้พร้อมเปิดรับประสบการณ์ใหม่ ใจเปิด ด้วยการติดตั้งทักษะการฟัง ทักษะการรับรู้ความรู้สึกและความต้องการ ฝึกทักษะการสะท้อนความคิดและความรู้สึก

ขั้นตอนที่ 2 การเชื่อมความรู้สึกกับสิ่งรอบตัวผ่านกิจกรรมเรียนรู้ชุมชนเพื่อค้นหาเรื่องเล่าชุมชน เป็นกระบวนการสร้างความเชื่อมโยงชีวิตของเยาวชนกับคนและสิ่งแวดล้อม ด้วยการพาเยาวชนลงชุมชนริมแม่น้ำบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อรับฟังเรื่องเล่าชุมชน และเพื่อให้เยาวชนได้เชื่อมโยงธรรมชาติผ่านประสบการณ์ตรง การเรียนรู้ตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่า ***"ทุกสิ่งรอบตัวสามารถเป็นเครื่องมือเรียนรู้ได้"*** สิ่งที่เยาวชนพบเห็นทุกขณะ ทั้งเรื่องเล่า สถานที่ คน สัตว์ สิ่งของ ธรรมชาติรอบตัว สามารถสร้างความรู้สึก สร้างมุมมองใหม่และสร้างความเชื่อมโยงระหว่างตนเองกับธรรมชาติ คน และชุมชน โดยผู้จัดกระบวนการจะอาศัยจังหวะเวลาที่เหมาะสมเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ด้วยคำถามเพื่อการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 3 การประกอบสร้างเรื่องราว เป็นกิจกรรมสร้างละครร่วมกันตามรูปแบบละครร่วมสร้าง[4] เพื่อนำเสนอประสบการณ์ทางความรู้สึกและเสียงสะท้อนภายในใจของเยาวชนที่มีต่อชุมชน มีการจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนพูดคุยในรูปแบบสุนทรียสนทนา เพื่อสะท้อนสิ่งที่เยาวชนรู้สึกต่อคน ชุมชนและสายน้ำบางปะกง มีการใช้กิจกรรมทางศิลปะและการละครเพื่อสะท้อนมุมมองชีวิตของตนเองและชุมชน เช่น กิจกรรมการปั้นดินน้ำมันเพื่อสะท้อนความคิดเห็นที่ตนเองมีต่อชุมชนบางปะกง กิจกรรมเรื่องเล่าชุมชนบางปะกง กิจกรรมการเคลื่อนไหวสร้างสรรค์ จากนั้นพัฒนาเรื่องเล่าเป็นบทละคร ฝึกซ้อมละครร่วมกัน จนกระทั่งได้ละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร

เนื้อเรื่องละครบางปะกง สายน้ำแห่งมังกร

เนื้อเรื่องในละครกล่าวถึงเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงของสายน้ำบางปะกงผ่านประสบการณ์ของเด็กชาย ที่ชื่อไมเคิล เรียนรู้จากครูและเพื่อนๆ ในห้องเรียนเกี่ยวกับแง่มุมวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ของแม่น้ำบางปะกง และเรียนรู้ประสบการณ์ที่ตนเองไม่เคยเจอในห้องเรียน แต่กลับมาพบประสบการณ์ใหม่ที่เหมือนความฝัน ที่ทำให้ตัวละครไมเคิลพบวิถีชีวิตและปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับสายน้ำแห่งนี้ ไมเคิลได้สัมผัสกับความรู้สึกของตัวละครต่างๆ ซึ่งเป็นสัตว์น้ำและพืชเฉพาะถิ่นของบางปะกง เช่น ปลากระเบน ปลากระพง ปลาโลมาอิรวดี กุ้ง เคย ปูแสม ต้นจาก ต้นโกงกางและอื่นๆ ไมเคิลได้รับรู้ความรู้สึกของสัตว์น้ำหรือต้นไม้ริมน้ำ แม้เป็นสัตว์ พืชแต่มีชีวิตจิตใจและรู้สึกรู้สาต่อสายน้ำบางปะกงที่ได้รับผลกระทบจาก

4 ละครร่วมสร้าง (Devised Theatre) เป็นรูปแบบการสร้างละครร่วมกันของทีมงาน เน้นกระบวนการกลุ่มอย่างเท่าเทียม ให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยน การแบ่งปันความคิดเห็น การพัฒนางานด้วยกระบวนการกลุ่มแบบสร้างสรรค์ เริ่มต้นจากแนวคิดที่สนใจ จากนั้นพัฒนาเนื้อหาการแสดงหรือลำดับการแสดง ผ่านการทดลอง การปฏิบัติและสร้างงานการแสดงด้วยวิธีการต่างๆ

น้ำมือมนุษย์ สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้ไมเคิลตื่นขึ้นมาอีกครั้งด้วยมุมมองที่เข้าใจความเชื่อมโยงของทุกสรรพชีวิตในสายน้ำบางปะกง และทำให้ไมเคิลเกิดความมุ่งมั่นที่จะปกป้องดูแลสายน้ำบางปะกง ซึ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ พื้นที่ทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของภาคตะวันออก

สิ่งสำคัญในการทำงานของขั้นตอนนี้ คือการเชื่อมโยงชีวิตของเยาวชนกับสิ่งที่ได้เรียนรู้ใหม่ ด้วยการตั้งคำถามถึงความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งต่างๆ รอบตัว รวมถึงการเชื่อมโยงความหมายเกี่ยวกับการใช้ชีวิต โดยคาดหวังว่ามิติความเป็นมนุษย์จะค่อยๆ เผยปรากฏ ณ ขณะทำงานร่วมกัน

รูปที่ 3 ภาพการฟังเรื่องเล่าชุมชน การซ้อมและจัดแสดงละครในชุมชน
ที่มา : ผู้เขียน

ขั้นตอนที่ 4 การสื่อสารความคิด ความรู้สึกผ่านการจัดแสดงละครในชุมชน: บทบาทพลเมืองผ่านการแสดงละคร ออกแบบให้มีการจัดแสดงละครในชุมชนริมน้ำจังหวัดฉะเชิงเทรา เยาวชนนำละครที่ร่วมกันสร้างไปแสดงในชุมชน กระบวนการนี้นำพาไปสู่การเติบโตของหัวใจเยาวชน หัวใจที่เติบโตตามหาความสมดุลชีวิตที่เริ่มต้นจาก “ใจสมดุล”

รูปที่ 4 ปฏิบัติการทางสังคมผ่านละครเพื่อการเรียนรู้ชุมชนในฐานะพลเมือง
ที่มา : ผู้เขียน

โครงการระยะที่ 2 เกิดกระบวนการละครสำหรับเสริมสร้างลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ผ่านบทละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร

โครงการระยะที่ 2 ผู้เขียนพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยนำบทละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร ที่เกิดขึ้นจากโครงการระยะที่ 1 มาใช้เป็นต้นทางการเรียนรู้ โดยออกแบบการเรียนรู้ผ่านกระบวนการที่เรียกว่า **“ตามรอยละคร” ให้ผู้เข้าร่วมอ่านบทละครแล้วตามไปเรียนรู้ สืบค้นที่มาที่ไปของสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในบทละคร ทั้งคน สัตว์ สิ่งแวดล้อมโดยมุ่งหวังให้เกิดประสบการณ์ตรงที่สร้างความรู้สึก สร้างความหมายในใจให้เกิดกับเยาวชน** มีรายละเอียดขั้นตอนการเรียนรู้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การติดตั้งเครื่องมือในกายตนและการพัฒนามุมมองภายในตนเอง ทำกิจกรรมเหมือนกับชุดการเรียนรู้ที่ 1 เริ่มด้วย***กิจกรรมสานสัมพันธ์เชิงละคร*** เพื่อสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการเรียนรู้ และสร้างใจร่วมของผู้เข้ากระบวนการ จากนั้นทำ***กิจกรรมการฟังด้วยใจอย่างใคร่ครวญ*** เพื่อฝึกทักษะการฟัง ทักษะการรับรู้ความรู้สึกและความต้องการ การสื่อสารอย่างตรงไปตรงมา และยังเน้น***กิจกรรมการสะท้อนความคิด ความรู้สึก*** ก่อนที่จะทำ***กิจกรรมการเรียนรู้ชีวิตผ่านการแสดงละครสั้น*** โดยตั้งโจทย์การทำงาน ณ สถานการณ์ปัจจุบัน เน้นการแสดงมุมมองที่หลากหลาย

ขั้นตอนที่ 2 การอ่านบทละครเรื่องบางปะกง สายน้ำแห่งมังกร เป็นขั้นตอนการอ่านบท

ละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร เริ่มต้นด้วยการกำหนดให้เยาวชนเลือกตัวละครที่ตนเองสนใจ ให้อ่านทั้งเรื่อง อ่านแบบจับใจความสำคัญ เป็นการทำความเข้าใจภาพรวมของละคร จากนั้นจัดกระบวนการอ่านบทละครร่วมกัน เน้นให้เยาวชนทำงานด้วยตนเอง แลกเปลี่ยนมุมมองกันและกัน ฝึกคิดวิเคราะห์โดยมีผู้จัดการเรียนรู้คอยชวนคิด ชวนคุย โดยยังไม่ชี้แนะหรือตีความใดๆ

ขั้นตอนที่ 3 ตามรอยละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร ผ่านการลงชุมชนบางปะกง เป็นการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ให้เยาวชนเชื่อมโยงเรื่องราวจากการลงชุมชน กับเรื่องราวในบทละคร ผู้จัดกระบวนการทำหน้าที่พาเยาวชนลงชุมชน ไปดู ไปเห็นสิ่งต่างๆ ที่เป็นต้นทางของบทละครบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร ผู้จัดกระบวนการทำหน้าที่เชื่อมโยงการเรียนรู้และคอยวางจังหวะการเรียนรู้ให้เยาวชนได้รับรู้ประสบการณ์ด้วยตนเองผ่านการฟัง การมองเห็น การสัมผัส โดยไปฟังเรื่องเล่า สัมผัสวิถีชีวิตของคนชุมชนแม่น้ำบางปะกง รวมถึงการซึมซับจิตวิญญาณของคนและพื้นที่ผ่านการฟังเรื่องเล่าจากบุคคลต้นแบบในชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงรากเหง้าพื้นที่ บ้าน และบรรพบุรุษของตนเอง

ขั้นตอนที่ 4 การซ้อมละครและจัดแสดงละครในชุมชน: บทบาทพลเมืองผ่านการแสดงละคร เป็นการจัดแสดงละครในชุมชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างการเปลี่ยนแปลงมิติภายในของเยาวชน เป็นกระบวนการที่ทำให้เยาวชนเกิดความรู้สึกภูมิใจ มองเห็นคุณค่าของตนเองภายหลังแสดงละคร และเยาวชนเกิดความเชื่อมโยงกับคน พื้นที่ ชุมชนและแม่น้ำบางปะกง พัฒนาเป็นความรู้สึกรักสายน้ำบางปะกง รักษ์ชุมชน รักษ์สิ่งรอบตัว นอกจากเยาวชนจะได้เรียนรู้มุมมองการใช้ชีวิตแบบใหม่ผ่านกระบวนการพัฒนาบทละครที่เกิดจากการนำตนเองไปเรียนรู้ชุมชน จนกระทั่งเกิดการสร้างละครร่วมกัน เยาวชนได้ลงมือปฏิบัติการทางสังคมในฐานะพลเมือง ผ่านการจัดแสดงละครและแลกเปลี่ยนแนวทางการดูแลรักษาและแก้ไขสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้สามารถนำพาไปสู่การพูดคุยและสร้างปฏิบัติการเพื่อดูแลแม่น้ำบางปะกงให้กับคนในพื้นที่ได้ดี ละครยกระดับเป็นเครื่องมือสื่อสารสู่สังคมกลายเป็นละครรณรงค์เพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องการดูแลรักษาแม่น้ำบางปะกงอย่างมีส่วนร่วม

ผลการเปลี่ยนแปลงด้านลักษณะนิสัยของเยาวชนในมิติความเป็นมนุษย์หลังเข้าร่วมกระบวนการ

ผู้เขียนต้องการศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงด้านลักษณะนิสัยของเยาวชนในประเด็นความสามารถในการดำรงอยู่ร่วมกับผู้อื่นแม้ว่าจะมีความแตกต่างหลากหลาย ผู้เข้าร่วมเกิดความมั่นคงภายในจิตใจ การมีสติปัญญามากพอที่จะสามารถเผชิญหน้ากับทุกสถานการณ์ มีความเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสูง เข้าใจตนเองได้อย่างลึกซึ้ง เกิดความเคารพผู้อื่น รู้เท่าทันโครงสร้างสังคมและธรรมชาติแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงในทุกขณะ และเกิดความเป็นพลเมืองในฐานะพลเมืองโลก ได้หรือไม่

เครื่องมือการเรียนรู้ที่เรียกว่า “กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้” ทั้งสองกระบวนการนำไปสู่การปรับเปลี่ยนลักษณะนิสัยของเยาวชน ผู้เขียนใช้วิธีการสังเกตการเปลี่ยนแปลงรายบุคคล การวิเคราะห์ร่องรอยการเรียนรู้จากผลงานทางศิลปะ ผลงานละคร ข้อเขียนบันทึกการเรียนรู้ บันทึกความคิดเห็นจากการพูดคุย และจากการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจริง ผู้เขียนขอรายงานการเปลี่ยนแปลงด้วยการพรรณนาพร้อมถ้อยคำที่ได้จากการเก็บข้อมูล

กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ทั้งสองรูปแบบทำให้เยาวชนเกิดความเข้าใจชีวิตของคน สัตว์ และพืชในแม่น้ำบางปะกง และสะท้อนกลับมาที่การใช้ชีวิตของตนเอง เป็นการรับรู้ด้วยการลงชุมชนและทำละคร เยาวชนเกิดการแลกเปลี่ยน มุมมองการใช้ชีวิต เป้าหมายในการใช้ชีวิต มุมมองทางสังคม ความคิดเกี่ยวกับสิทธิในการอาศัยในพื้นที่ตนเอง ได้รับรู้เรื่องราวของคนในชุมชน

สิ่งสำคัญคือ กระบวนการลงชุมชนและจัดแสดงละคร *ทำให้เยาวชนรับประสบการณ์ตรงจากคนในพื้นที่ จนเยาวชนซึมซับมุมมองต่างๆ และเกิดการตัดสินใจเลือกโลกทัศน์และชีวิทัศน์ของตนเอง และนำมาถ่ายทอดเป็นละครที่ทุกคนร่วมสร้างและจัดแสดงด้วยความรู้สึกจริง* ***“กระบวนการนี้สอดคล้องกับการสร้างการเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง ตามแนวทางการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง มีกลไกสำคัญคือ การนำผู้เรียนเข้าสู่ประสบการณ์ทางความรู้สึกที่สั่นไหวในใจ รับรู้เหตุการณ์ที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยน และไม่กลับไปเป็นเหมือนเดิม ประสบการณ์ทางความรู้สึกนี้จะนำไปสู่ความคิด และพฤติกรรมที่ปรากฏภายนอก”***

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าการที่เยาวชนได้ลงชุมชน ทำให้เยาวชนเกิดการปรับเปลี่ยนมุมมองภายในตนเอง เยาวชนหลายคนตั้งคำถามว่า ธรรมชาติแบบนี้ (ที่เป็นที่หาอยู่หากินของคนในชุมชน) จะอยู่ได้อีกนานไหม บางคนสะท้อนว่าไม่เคยรู้จักแม่น้ำบางปะกง ไม่คิดว่ายังมีต้นไม้และความเป็นธรรมชาติมากขนาดนี้ เคยเห็นแต่คลองที่เป็นปูนแถวกรุงเทพ เยาวชน

สะท้อนความรู้สึกของตนเองที่มีต่อชุมชน ผู้คนและสายน้ำบางปะกงไว้ว่า

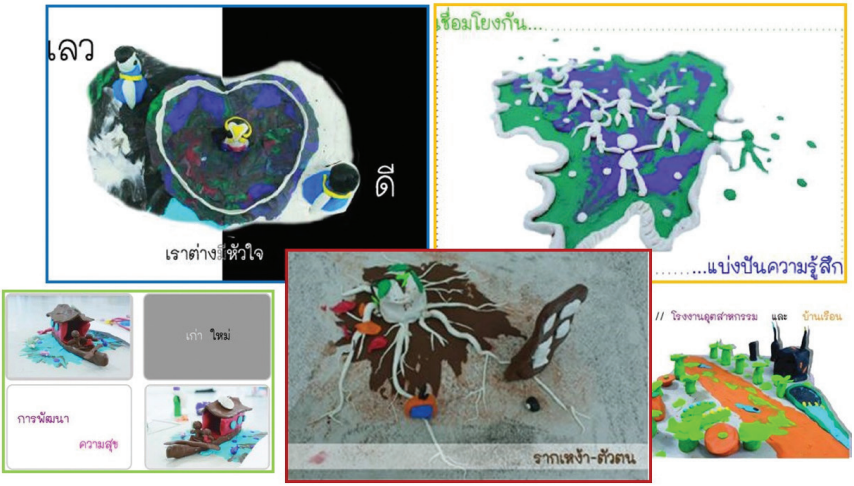
> *“การลงพื้นที่ทำให้ตนเอง (เยาวชน) ได้รู้ว่าวัฒนธรรม ว่ามาจากวิถีชีวิตของเราเอง เมื่อคนอยู่ในสังคมที่เน้นเทคโนโลยี เทคโนโลยีได้กลบเรื่องราวเหล่านี้ให้หายไป เรา (เยาวชน) สนใจแต่ตัวเองแต่เมื่อมาอยู่ตรงนี้ (ชุมชนบางปะกง) ได้รู้จักว่ารากวัฒนธรรมคืออะไร ตนเองเกิดความรู้สึกร่วม เมื่อเข้ามาเรียนรู้ รู้สึกว่าอยากให้เพื่อนได้มีโอกาสแบบนี้ ได้เข้ามาเห็นคุณค่าของชุมชน สิ่งแวดล้อม”*

ส่วนเยาวชนชายที่เรียนมาทางด้านการแสดง และเป็นเยาวชนละครอาสาสมัครกลุ่มละครเพื่อการเรียนรู้บางเพลย์ สะท้อนการเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง ไว้ว่า

“ตนเองน่าจะเป็นตัวแทนของเด็กวัยรุ่นยุคนี้ที่อยู่กับการพัฒนาและเทคโนโลยีที่มากขึ้น ครั้งแรกที่เข้ามาในบางปะกงคิดว่า น่าจะได้แค่การพัฒนาฝีมือการแสดงของตนเอง แต่เมื่อได้ลงพื้นที่บางปะกงกับเพื่อน ได้ไปสัมผัสกับเรื่องราวจริงๆ ก็เกิดการตั้งคำถามว่า ทำไม ทำไม ทำไม โดยคุยกันกับเพื่อนว่าปัญหามันเกิดขึ้นได้ยังไง และเมื่อได้คำตอบ ทำให้รู้สึกสะเทือนใจ จึงได้ตั้งคำถามต่อไปยังผู้ใหญ่ว่า (ตนเอง) สามารถมีส่วนช่วยอะไรได้ไหม จึงได้คำตอบว่าช่วยได้ ช่วยผ่านการรณรงค์แรมซ่าส์ไซต์[5] *ซึ่งก็ยังไม่รู้ว่าแรมซ่าส์ไซต์คืออะไร จึงถามต่อ จนรู้ว่าเป็นอนุสัญญาที่ช่วยรักษาแม่น้ำบางปะกงไว้ได้* ***ทำให้คิดกับเพื่อนว่านี่จะเป็นโอกาสที่พวกเราสามารถทำได้ เลยคิดกันว่า ต้องการจะสื่อสารอะไรบางอย่างในวิธีที่ถนัด นั่นคือ ละครที่สามารถสื่อเรื่องราวที่ให้อะไรกับคนดูได้ ซึ่งการเป็นนักศึกษาแล้วใช้เวลาว่างมาทำงานให้ชุมชน ทำให้ตนเองมีโอกาส ได้เห็น ได้เรียนรู้ จนเกิดความรู้สึกอยากรักษาแม่น้ำบางปะกงไว้ และพอสิ่งที่ลงมือทำเป็นแรงบันดาลใจให้คนอื่น ทำให้รู้สึกภูมิใจในสิ่งที่ทำ”*** *(ธนวัฒน์ เจี่ยเจริญ, สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2559)*

การรู้จักสายน้ำและเกิดความรักสายน้ำบางปะกงเป็นกลวิธีการสร้างลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ เป็นการรับรู้สิ่งต่างๆ ด้วยความรู้สึกจริงผ่านร่างกายและใจ ไปรับรู้ ไปสัมผัส ถึงจะเกิดความรู้สึกเชื่อมโยง “จนก่อเกิดเป็นความเข้าอกเข้าใจ จนกลายเป็นความรัก” นำไปสู่ลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ ดังปรากฏในรูปปั้นดินน้ำมัน และข้อความในโปสการ์ด ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งในกระบวนการละคร

5 แรมซ่าไซต์หมายถึง พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ ลักษณะของพื้นที่ชุ่มน้ำจะมีลักษณะความเป็นตัวแทนของสิ่งหายาก มีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ หรือมีลักษณะพิเศษที่พบในเขตชีวภูมิศาสตร์

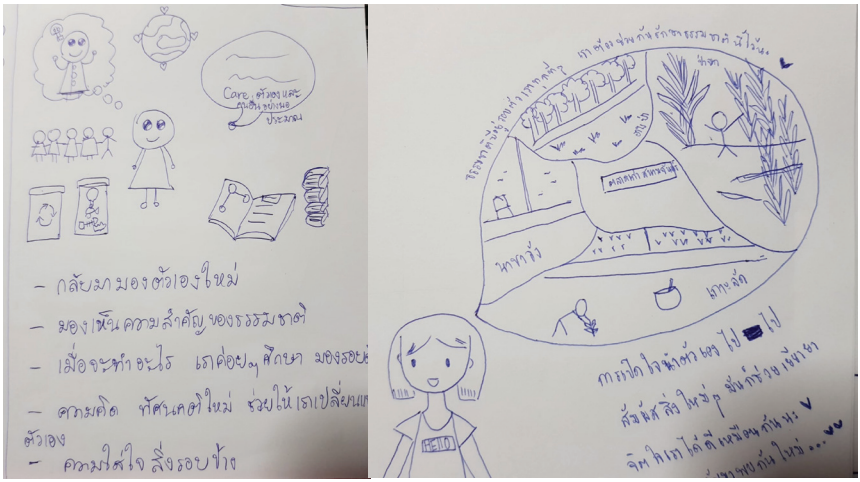

รูปที่ 5 มุมมองของเยาวชนเกี่ยวกับการใช้ชีวิตของคนในชุมชนสะท้อนผ่านการปั้นดินน้ำมัน
ที่มา : ผู้เขียน

กิจกรรมเริ่มต้นด้วยการปั้นดินน้ำมัน การให้สรุปความคิดเห็นเป็นถ้อยคำ และจัดวางเป็นภาพ ซึ่งผู้เขียนได้พัฒนาเป็นโปสการ์ดแทนใจของเยาวชน ตัวอย่างเช่น โปสการ์ด “เลว ดีเราต่างมีหัวใจ” ซึ่งสะท้อนมุมมองการเปิดรับความแตกต่าง เป็นคำถามปลายเปิดที่ทิ้งท้ายให้ผู้ชมได้ตระหนักรู้ และคิดหาความเป็นไปได้ต่างๆ ที่เป็นทางออกต่อไป จากกิจกรรมนี้นำพาไปสู่การสร้างเรื่องเล่าจากการลงชุมชน ปรับหลายครั้งจนกระทั่งได้บทละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร จากกิจกรรมนี้เยาวชนเกิดความรู้สึกเชื่อมโยงกับสิ่งรอบตัว เคารพในความแตกต่าง เคารพธรรมชาติ เกิดจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม เยาวชนตระหนักถึงสถานการณ์ชุมชนบางปะกง ปัญหาน้ำเสียในชุมชน ปัญหาโรงงานอุตสาหกรรมที่ก่อมลพิษ ที่สำคัญคือความรู้สึกของคนบางปะกง ทั้งหมดถูกนำเสนอผ่านโปสการ์ดสะท้อนความรู้สึก ความคิด หรือมุมมองของตนเองที่มีต่อชุมชนบางปะกง

การเรียนรู้จักตนเองและเรียนรู้จักผู้อื่นนำไปสู่การเคารพในความแตกต่างและเชื่อมั่นว่าตนเองสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้

การนำเยาวชนสู่ชุมชน ทำให้เยาวชนเกิดมุมมองความคิดใหม่ และหันกลับมาเชื่อมโยงตนเองกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ดังเสียงสะท้อนของเยาวชน รูปที่ 6

รูปที่ 6 การสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของเยาวชนหลังเข้ากระบวนการ
ที่มา : ผู้เขียน

เยาวชนได้เรียนรู้จักตนเองผ่านการลงชุมชน เยาวชนย้อนมองการใช้ชีวิตของตนเองที่ผ่านมา ได้เรียนรู้จักความสัมพันธ์ระหว่าง คน สัตว์ พืช และสิ่งแวดล้อม เยาวชนได้ย้อนมองรากเหง้าที่มาของพื้นที่ ประวัติศาสตร์พื้นที่ จนเกิดความรู้สึกร่วม เกิดจิตสำนึกของการเคารพคน เคารพธรรมชาติ และสำนึกร่วมในการดูแลโลกใบนี้ ดังที่เยาวชนสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของตนเอง ดังนี้

การปรับมุมมองการใช้ชีวิตเพื่ออยู่อย่างมีความหมาย เป็นการมองตนเองใหม่ทั้งหมด ตั้งแต่การใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัย การตั้งเป้าหมายสิ่งที่จะทำ เกิดพลังบวกในการใช้ชีวิต

“หลายครั้งคิดว่าการใช้ชีวิตต้องพุ่งไปข้างหน้าทำเพียงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มุ่งไปยังเป้าหมายชีวิตของตนเองเท่านั้น แต่การเข้าร่วมกิจกรรมทำให้ค้นพบความหมายในการดำรงชีวิตที่มากกว่าการงานในอนาคต ได้ย้อนกลับมามองสิ่งต่างๆ รอบตัวและมองต้นทุนชีวิตที่ตนเองมี” (ID 2- 7)

กล้ายืนยันในวิถีชีวิตที่เน้นความยั่งยืนเชื่อมโยงกับธรรมชาติรอบตัว เยาวชนเกิดความเชื่อมั่นในวิถี “ความพอดี” ยอมรับในสิ่งที่ตนเองมี ยอมรับชีวิตและตัวตนของตนเอง ซึ่งเกิดจากการลงไปสัมผัสวิถีชีวิตคนในชุมชนบางปะกง คนในชุมชนสามารถดำรงชีพบนฐานทรัพยากรที่มี และเห็นแบบอย่างของความสุขที่เกิดจากความพอดี เยาวชนที่เข้าร่วมเกิดความตระหนักว่า ความทุกข์เกิดจากการนำตนเองไปเปรียบเทียบกับผู้อื่น ลืมมองว่าตนเองก็มี มีหลายสิ่งที่

ตนเองทำได้ และกลับไปเชื่อมโยงกับบ้านตนเอง วิถีชีวิตตนเอง เป็นการตั้งปณิธานในใจว่าจะกลับไปใช้ชีวิตที่บ้านตนเอง เริ่มกลับมามองชีวิตตนเองใหม่

เคารพผู้อื่นและเคารพวิถีธรรมชาติ กระบวนการลงชุมชนทำให้เยาวชนได้มองย้อนตนเองในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับธรรมชาติ เกิดความรู้สึกเคารพธรรมชาติ เคารพโลกใบนี้ เห็นความสำคัญของธรรมชาติ ได้เห็นชีวิตคนอื่นมากกว่าตนเอง ได้ใช้หัวใจเชื่อมธรรมชาติและธรรมชาติก็สร้างหัวใจเยาวชน

"โลกนี้มีสิ่งอื่น เรารู้จักอย่างผิวเผิน ก่อนเข้าร่วมกระบวนการ เราคิดว่าเราจะไปสร้างการเรียนรู้ให้ชุมชน กลายเป็นว่าตัวเราได้เรียนรู้เอง เราเข้าใจชีวิตตัวเราผ่านการเข้าใจตัวละคร ถ้านึกถึงอะไรในการทำงานครั้งนี้ ผมนึกถึง ตัวผมกับตัวละครไมเคิลที่เป็นหนึ่งเดียวกัน ตัวละครทำให้ผมเข้าใจชีวิตของสัตว์น้ำในละคร ทำให้เข้าใจชีวิตคน สัตว์ สิ่งแวดล้อมของชุมชนบางปะกง" (ID 2-5)

เยาวชนเกิดความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง เยาวชนสะท้อนตนเองว่า

"การเห็นด้วยตนเอง การลงพื้นที่โดยไม่มีกรอบการเรียนรู้ รู้สึกเป็นประสบการณ์ใหม่ ไม่คิดว่าวิธีการเรียนรู้แบบนี้จะสามารถสร้างการเรียนรู้ได้ เป็นการให้เรียนรู้เอง และประสบการณ์การแสดงละครทำให้เยาวชนภูมิใจในชีวิตของตนเอง" (ID 2-1)

ลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ เกิดขึ้นจาก หัวใจของเยาวชนเปิด เยาวชนพร้อมเรียนรู้สิ่งใหม่เพื่อสร้างความสมดุลในชีวิต กระบวนการสร้างละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกรสามารถสร้างหัวใจที่เปิดรับ เปิดการเรียนรู้ที่นำไปสู่เจตจำนงชีวิต เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมเกิดหัวใจที่พร้อมเรียนรู้ ***บทเรียนสำคัญของการสร้างการเรียนรู้ คือความเชื่อมั่นในการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง*** ปัจจัยสำคัญคือการออกแบบการเรียนรู้ที่สร้างแรงดลใจ รวมถึงการรู้จักใช้ทุกสิ่งรอบตัวเป็นเครื่องมือสำหรับสร้างการเรียนรู้ "สิ่งที่เยาวชนพบเจอทุกขณะ ทุกเวลา ทั้งสถานที่ คน สัตว์ สิ่งของ ธรรมชาติ หรือแม้แต่การค้นพบความรู้สึกในห้วงคำนึงของตนเอง สามารถเป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้ให้เยาวชนซึ่งนำพาไปสู่การเชื่อมโยงตนเองกับสิ่งรอบตัว ดังที่หนุ่มสาวสองคน ตั้งคำถามกับการใช้ชีวิต เมื่อใจเปิดรับสิ่งใหม่

ใจของนนท์ เปิดออก พร้อมกับการตั้งคำถามว่า "***ชีวิตที่มีความหมายคืออะไร***" และเรียนรู้ว่าตนเองสามารถใช้ความรู้ด้านละครในการทำงานชุมชน และมีส่วนดูแลชุมชนตะวันออกผ่านการแสดงละคร (ธนวัฒน์ เจี่ยเจริญ, 14 กุมภาพันธ์, 2560 นนท์รับบทบาทเป็น

ตัวละคร “ลุงกระเบน” ตัวละครหลักในละครเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร น้องนนท์เข้าร่วมกระบวนการละครตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการจนตระเวณแสดงละครกว่า 20 รอบ ในระยะเวลาสองปี หลังจากนั้นน้อง “บวชเป็นพระ” แต่คำถามก็ยังคงอยู่ภายในใจ หลังจากบวชน้องตัดสินใจมาทำงานชุมชนกับกลุ่มเรียนรู้บางเพลย์ ปัจจุบันกลับภูมิลำเนาทำงานพัฒนาชุมชนด้วยความรู้ด้านศิลปะการละคร

น้องนิ้ง เยาวชนที่เป็นครูกุ้งกระโดดในละคร ในละคร “เริ่มมองเห็นชีวิตด้วยความกล้าหาญ” น้องนิ้ง เป็นเด็กในเมืองกรุง (กรุงเทพ) มีโอกาสเรียนรู้ความต้องการของตนเอง หลังจากเรียนจบตัดสินใจทำงานพัฒนาชุมชนและพัฒนาเยาวชน ปัจจุบันทำงานสอนเด็กเล็กในโรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพ น้องนิ้ง (นภัสสร พงษ์พรหม, สัมภาษณ์, 14 กุมภาพันธ์ 2560) นิ้งเล่าให้ฟังว่า

> *“พ่อแม่ตกใจและตั้งคำถามว่า มาทำอะไรกับเยาวชน มาทำงานแบบนี้ทำไม ไม่เหนื่อยเหรอ ทำอย่างอื่นไม่ดีกว่าเหรอ เสียงตกใจของพ่อแม่ เกิดขึ้นเมื่อนิ้งตัดสินใจมาเรียนรู้ชีวิตผ่านการทำงานชุมชนบางปะกง แต่นิ้งได้ตัดสินใจเลือกทางเดินชีวิตด้วยการทำหน้าที่สร้างคน”*

เยาวชนพร้อมทำหน้าที่ของพลเมือง เยาวชนเกิดความเอื้ออาทร พร้อมดูแลสิ่งแวดล้อม เกิดใจที่เชื่อมสัมพันธ์กับธรรมชาติและผู้คน เกิดการเรียนรู้ความต้องการของตนเอง และเรียนรู้ใจคนอื่น (ใจคนในชุมชน) ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างขณะจัดแสดงละครในชุมชน ละครที่เยาวชนสร้างขึ้นนี้ได้ถ่ายทอดความคิด ความรู้ของเยาวชนที่มีต่อสายน้ำบางปะกง เมื่อเยาวชนสร้างละครได้พูด ได้ส่งเสียงในแบบที่เยาวชนรู้สึก การส่งเสียงที่มาจากภายในนี้จึงมีความหมาย และเป็นความหมายใหม่ที่เริ่มจากการปรับเปลี่ยนมุมมองตนเอง

การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การใช้กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้มาเป็นเครื่องมือในการสร้างลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ สามารถก่อให้เกิดลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ได้ในระดับที่มีความแตกต่างกัน เยาวชนส่วนใหญ่จะเกิดคุณลักษณะด้านการเคารพชุมชน เคารพคน สิ่งแวดล้อม มองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อม มองเห็นการเปลี่ยนแปลงและเข้าใจที่ไปที่มาของการเปลี่ยนแปลงชุมชน เยาวชนเริ่มพบมุมมองการใช้ชีวิตของตนเองชัดเจนขึ้น เกิดปณิธานในการใช้ชีวิตในวันข้างหน้า และให้ความสำคัญกับการมีสติ การเท่าทันความคิด อารมณ์ความรู้สึกของตนเอง และตระหนักว่าความมั่นคงในจิตใจเป็นสิ่งสำคัญ

ทั้งนี้เยาวชนเริ่มตระหนักถึงการดำรงอยู่ร่วมกับผู้อื่นแม้ว่าจะมีความแตกต่าง ไม่กังวลกับการใช้ชีวิตในอนาคต จากเดิมที่เยาวชนมองว่าการใช้ชีวิตเท่ากับการหางานทำเพื่อหารายได้ที่เป็นตัวเงิน แต่หลังจากที่เยาวชนเข้าร่วมกระบวนการ เยาวชนมองเห็นความสำคัญเรื่องการใช้ชีวิตที่มากกว่าการหาเงิน เริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งต่างๆ รอบตัว เริ่มมองเห็นสัมพันธ์ระหว่างการใช้ชีวิตของคนในพื้นที่กับสภาพพื้นที่ ที่สามารถดำรงชีพ ให้อาหารตามแนวทางการใช้ชีวิตที่ “พอดี” ส่วนสิ่งที่เยาวชนต้องฝึกฝนเพิ่มคือการรักษาความมั่นคงภายในจิตใจ ต้องฝึกปฏิบัติให้ต่อเนื่อง ส่วนประเด็นการรู้เท่าทันโครงสร้างสังคมและธรรมชาติแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงในทุกขณะ และความเป็นพลเมืองในฐานะพลเมืองโลก ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่าเป็นไปได้ที่จะสร้างให้เกิดขึ้นในตัวเยาวชน ซึ่งสามารถออกแบบการเรียนรู้ให้มีระดับความเข้มข้นตามต้นทุนของชุมชนที่เป็นฐานการเรียนรู้

วัตถุประสงค์หลักของการใช้กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ไม่ได้อยู่ที่การนำคนมาฝึกหัดละคร ฝึกการแสดงละคร (Acting) หรือเรียนรู้เบื้องหลังการทำงานละครว่าต้องมีอะไรหรือทำอย่างไร แต่เป็นการหยิบยืมเครื่องมือทางการละครมาเป็นเครื่องมือเรียนรู้ด้านใน ยกระดับการมองเห็น สืบค้นมิติด้านในตนเองและเข้าใจโลกทัศน์บางอย่าง เยาวชนที่ร่วมสร้างงานละครเรื่องบางปะกง สายน้ำแห่งมังกร ในลุ่มน้ำบางปะกง ผลงานไม่ได้ขึ้นอยู่กับการแสดงที่เก่งหรือการแสดง (Acting) ที่ดี แต่เยาวชนสามารถนำสิ่งที่รู้สึกเด่นชัดภายในใจ สร้างเป็นละครและนำลงไปประทับให้คนดูรู้สึกตาม กระบวนการเช่นนี้เยาวชนรู้สึกว่า “ใจตนเองเติบโตขึ้น กว้างขวางขึ้น” ดังนั้นกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการสืบค้นและสร้างเสริมตัวตนด้านในเพื่อยกระดับการมองเห็น ยกระดับความเข้าใจในตนเองและยกระดับมุมมองที่มีต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เป็นการเปลี่ยนแปลงมิติความเป็นมนุษย์ผ่านกระบวนการเรียนรู้

หัวใจของความเป็นมนุษย์สามารถขยายใหญ่และกว้างขึ้น เมื่อเราใช้ชุมชนเป็นฐานเรียนรู้ และนำตนเองเข้าไปรับรู้ด้วยใจที่ใคร่ครวญ *เสียงรอบตัวทั้งเสียงสัตว์ เสียงลม และเสียงธรรมชาติ เป็นเครื่องมือนำพากาย พาใจ และพาให้เยาวชนได้ครุ่นคิด ผ่านกิจกรรมการเฝ้าสังเกตความรู้สึกนึกคิดที่ผุดบังเกิดขึ้นมา แล้วเขียน แล้วกลับไปย้อนมองสิ่งที่เขียน ทำให้เยาวชนได้ย้อนกลับเข้าไปสืบค้นชีวิต ตัวตนและทัศนคติของเยาวชนอีกครั้ง*

การทำละครเพื่อการเรียนรู้ชุมชนเรื่องบางปะกงสายน้ำแห่งมังกร ออกแบบกระบวนการเรียนรู้บนฐานชุมชน โดยใช้ทุกสิ่ง ทุกอย่างในชุมชน เป็นเครื่องมือนำพาผู้ร่วมกระบวนการให้เคารพทุกสิ่ง เน้นการพาใจให้โน้มลงดิน เมื่อใจอ่อนก่อให้เกิดใจเอื้ออาทร เครื่องมือการเรียนรู้ที่สำคัญ คือสายน้ำบางปะกง พื้นที่บางปะกง และคนบางปะกง มีแม่น้ำเป็น “แม่” เป็น ”เพื่อน” เป็นพื้นที่ชีวิต เป็นพื้นที่เรียนรู้ ผู้จัดการเรียนรู้นำสิ่งเหล่านี้มาเป็นวัตถุดิบในการปรุง

ชีวิตผ่านกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ จนสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้เยาวชนนำที่ที่เกิดขึ้นในตนเอง มาขัดเกลาเป็นเรื่องราวในละคร

เยาวชนได้ฟังเรื่องเล่าจากพื้นที่ โดยนำตนเองเข้าไปเรียนรู้ในพื้นที่อย่างเคารพ และใช้ทักษะการฟังอย่างตั้งใจ การจับประเด็น การสื่อสารที่เคารพกันและกัน ซึ่งมีความสำคัญมาก ทำให้เยาวชนได้ฟังการเล่าเรื่องจากคนในชุมชน ปัจจัยอีกประการคือบรรยากาศที่ปลอดภัยในการเรียนรู้ส่งผลต่อ “ความรู้สึกร่วมของผู้อยู่ในกระบวนการ” ผู้เขียนใช้คำว่า ใจสบาย ความผ่อนคลายเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การเรียนรู้และการเติบโตของหัวใจ ภาวะใจสบาย ไม่ได้หมายถึงการติดความสบาย ไม่ลำบาก แต่เป็นภาวะของใจที่ผ่อนคลาย แม้ว่าร่างกายจะตรากตรำ แต่หัวใจก็สบาย ตัวอย่างกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างใจสบาย เช่น การสร้างประสบการณ์ด้วยการพาสัมผัสธรรมชาติด้วยการเดินเท้าเปล่า การลุยโคลน การร่องเรือกลางสายน้ำบางปะกง การปลอกลูกรุ่ยและทานบวชลูกรุ่ย ซึ่งลูกรุ่ยเป็นพืชประจำถิ่นริมน้ำบางปะกง (ลูกไม้พื้นถิ่นที่กินได้ รสชาตคล้ายมันต้ม) ฟังเรื่องเล่าของลุงสายันต์กลางแดดจ้า เหงื่อตก แต่ทำให้เยาวชนเชื่อมโยงกับคุณลุง เชื่อมโยงสิ่งมีชีวิต และเชื่อมโยงกับธรรมชาติ

จากสิ่งที่เกิดขึ้นพบว่าการจัดการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง ที่ผสานแนวคิดเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง แนวคิดละครเพื่อการเรียนรู้ และการเรียนรู้บนฐานชุมชน สามารถนำพาผู้เรียนรู้ไปสู่ประสบการณ์ใหม่ด้วยร่างกายตนเอง

การพาร่างกาย*ไปพบเจอประสบการณ์ใหม่ผ่านการลงมือทำ* *เมื่อร่างกายกระทำบางสิ่ง กายเคลื่อน ใจจะเขยื้อนตาม* *ต้องเท่าทันสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งในใจและกาย ผู้เขียนจะมีกระบวนการสอบถามด้วยประโยคที่ว่า “รู้สึกอย่างไร และได้เรียนรู้อะไร เพราะสิ่งนี้เป็นวิธีการสร้างความมั่นคงของคนตระหนักรู้” เป็นการตื่นรู้อย่างมีสติ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ **เฟรด คอฟแมน (อ้างถึงใน กรรณจริยา สุขรุ่ง และคณะ, 2555, น. 69) ที่ให้ความสำคัญกับการใช้ชีวิตอย่างตื่นรู้ เขากล่าวว่า***

> ***“การใช้ชีวิตอย่างตื่นรู้และมีสติ หมายถึงการเปิดรับรู้โลก ทั้งโลกที่อยู่รอบตัวและภายในตัวของเรา เพื่อที่จะได้เข้าใจสถานการณ์ต่างๆ ให้รอบด้าน และตัดสินใจตอบสนองกับเรื่องราวเหล่านั้น ในแบบที่เชิดชู ความสำคัญ คุณค่า และเป้าหมายในชีวิตของเรา”***

ผู้เขียนตกผลึกความคิดว่า เรา (ผู้จัดการเรียนรู้) มีหน้าที่พาให้รู้สึก นำพาไปพบ ไปเห็น ให้เยาวชนเหล่านั้น “รู้สึก” แล้วจัดกระบวนการสะท้อนความคิด ความรู้สึกอย่างเท่าทันมีสติ เยาวชนก็จะเกิดการปรับเปลี่ยนมุมมองภายใน ใจรู้สึก ใจเปลี่ยน ความคิดเปลี่ยน

การใช้ชีวิตเปลี่ยน ดังที่เยาวชนสะท้อนว่า

“หนูละเอียดกับความสัมพันธ์ ละเอียดกับคนมากขึ้น คำนึงถึงคนมากขึ้น มีสติมากขึ้น เดิมไม่ได้ผูกพันอะไรกับชุมชน หนูเห็นพี่กัญจน์ (พี่ชาวบ้านที่ทำงานเพื่อดูแลบางปะกง) เขาทำเลยทำเพราะอยากทำ เขาลุยจริง หนูรู้สึกว่าหนูได้อะไรบางอย่าง พอเข้ามาร่วมกระบวนการบางปะกงมากขึ้น เริ่มเห็นว่าตนเองไม่ได้ชอบในสิ่งที่เราเคยทำ เราเริ่มเห็นว่าเราชอบสิ่งนี้ (การทำงานชุมชน) **เราเห็นว่าเราเป็นคนยังไง เท่าทันอารมณ์ มีสติมากขึ้น เวลาเราเห็นคนแก่และเด็ก เราเห็นความอ่อนโยนในตัวเราด้วย หนูคิดว่าหนูรู้วิธีคิดของเรา และเห็นอารมณ์ ความรู้สึกของเรามากขึ้น เวลาเราพลาด เราหลุดโวยวายเราจะรู้ตัวมากขึ้น** (นภัสสร พงษ์พรหม, สัมภาษณ์, 14 กุมภาพันธ์ 2560)

“ผมเปลี่ยนไปอย่างหนึ่ง **ผมเชื่อมกับธรรมชาติกับเรา ผมเห็นว่าสิ่งรอบตัวเป็นสิ่งมีชีวิตเหมือนกัน ละเอียดกับคนมากขึ้น รู้สึกว่าเรื่องการฟังด้วยหัวใจ เป็นฐานสำคัญ...ตอนบวชพระผมย้อนถึงสิ่งที่เราเคยทำงานอาสาว่าเราทำไปทำไม ผมค้นพบว่าจิตของผมในวัยเด็กผูกพันกับธรรมชาติ ซึ่งพอโตขึ้น เรียนถึงมหาวิทยาลัย มันก็ยังอยู่ แต่ซ่อนอยู่ในตัวโดยที่ผมไม่ได้คิดถึงมัน เมื่อผมได้เข้ามาทำบางปะกงมันปรากฏชัดเจนขึ้นอีกครั้ง ตอนนี้เริ่มหนักแน่นและใจมั่นคง”** (ธนวัฒน์ เจี่ยเจริญ, 14 กุมภาพันธ์, 2560)

จากสิ่งที่เยาวชนสะท้อน แสดงถึงลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ เคารพผู้อื่นและเคารพธรรมชาติ ใส่ใจความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างคน สัตว์ สิ่งแวดล้อม เยาวชนการค้นพบความหมายของชีวิต ตระหนักถึงการใช้ชีวิตที่เชื่อมระหว่างความหมายชีวิตกับงานเข้าด้วยกัน ทำให้เยาวชน รู้เท่าทันตนเอง เกิดความรู้สึกร่วมรู้สึกรับผิดชอบทั้งสิ่งตนเองกระทำและไม่ได้กระทำ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงด้วยการปรับเปลี่ยนมิติภายใน ซึ่งเป็นผลจากการเข้าร่วมกระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ ฝึกฝนการรับรู้ที่ลึกซึ้ง ฝึกการฟัง การสังเกต การใคร่ครวญด้วยใจ เรียนรู้ผ่านลงทำมือทำและสะท้อนผ่านละครร่วมสร้างปฏิบัติการจริงในชุมชน จนเกิดหัวใจใหม่ที่เป็นมิตรกับโลกใบนี้ เป็นหัวใจที่กล้าหาญ เมื่อใจขยาย ใจเปิด ตาเปิด ชีวิต....อยู่อย่างมีความหมาย

> “... การแสวงหาความหมายของชีวิต เป็นพลังจูงใจพื้นฐานที่สุดในตัวมนุษย์... แต่ละคนต้องค้นหาสิ่งนั้นด้วยตนเอง และต้องยอมรับหน้าที่ความรับผิดชอบจากคำตอบที่ได้รับ” (โจเซฟ แคมพ์เบลล์, อ้างถึงใน กรรณจริยา สุขรุ่ง และคณะ, 2555, น. 57)

การพัฒนาลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์จึงเกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตที่มีความหมาย เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลและรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ประเทศ และโลกใบนี้

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1) ควรส่งเสริมให้มีการนำองค์ความรู้จากงานวิจัยไปใช้ในกลุ่มเด็กระดับประถมและมัธยม ซึ่งลักษณะนิสัยในมิติความเป็นมนุษย์ควรสร้างเสริมตั้งแต่วัยเด็ก
2) การเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงภายในมนุษย์เป็นสิ่งที่ท้าทาย ถ้ามีการสร้างเครื่องมือวิจัยที่สามารถวัดผลการเปลี่ยนแปลงมิติภายในมนุษย์ได้อย่างเที่ยงตรง และแม่นยำ จะทำให้งานวิจัยมีคุณภาพมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรรณจริยา สุขรุ่งและคณะ. (2555). *เมล็ดพันธุ์ชีวิตบูรณาการ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ตถาตา.

ธนวัฒน์ เจี่ยเจริญ. (2559, 20 มกราคม). สัมภาษณ์.

ธนวัฒน์ เจี่ยเจริญ. (2560, 14 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.

ธนา นิลชัยโกวิทย์. (2559). *ศิลปะการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงคู่มือกระบวนกรจิตตปัญญา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการผู้นำแห่งอนาคต คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นภัสสร พงษ์พรหม. (2560, 14 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.

เบลลันกา เจมส์ และแบรนต์ รอน. (2554). *ทักษะแห่งอนาคตใหม่: การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21* (วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และอธิป จิตตฤกษ์, แปล). กรุงเทพฯ: Openworlds.

ปาริชาติ จึงวิวัฒนาภรณ์. (2547). *ละครสร้างสรรค์สำหรับเด็ก*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ.

พรรัตน์ ดำรุง. (2547). *การละครสำหรับเยาวชน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไพบูลย์ โสภณสุวภาพ. (2562). ละครเพื่อการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตัวตนภายใน. *วารสารดนตรีและการแสดง*. 5 (กรกฎาคม), 106-122.

ไพบูลย์ โสภณสุวภาพ. (2559). หาดวอนนภา ชีวิตวัฒนธรรมชุมชนชายทะเล: การวิจัยผ่านกระบวนการศิลปะการละคร. *วารสารศิลปกรรมบูรพา*. 19 (มิถุนายน), 73-91

สมสิทธิ์ อัสดรนิธี, (ผู้เขียนบรรณานิทัศน์). (2552). Learning as Transformation: Critical Perspectives on a Theory in Progress ของ Jack Mezirow and Associates. ใน นวลวรรณ ธุวรุ่งเรือง, (บรรณาธิการ), *80 เล่มที่คุณต้องอ่าน หนังสือจิตตปัญญาศึกษา* (หน้า 20-21). กรุงเทพฯ: ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

ออตโต ชาร์เมอร์. (2563). *หัวใจทฤษฎีตัวยู: หลักการและการประยุกต์ใช้สู่การตื่นรู้และการสร้างขบวนการทางสังคม* (สมสิทธิ์ อัสดรนิธี, แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.